

FUGLEKØJER:

Ældgammel

fangstmetode

Fuglekøjen "Bakkerswaal" i sensommerfarver. Ænderne begynder at indfinde sig for at gøre søen til deres hjemsted i den kommende vinter. I baggrunden ses sivskærmene, som omringer hele søen og skjuler køjemandens færden for de vilde ænder. Foto: D. Karelse.

En fuglekøje er en jagtform, der før i tiden har været særdeles indbringende. Jæger var med på fangst hos en "kooiker" i fuglekøjens oprindelsesland, Holland, på en forblæst dag i november.

Tekst: Arthur Wierema

Fotos: Désiré Karelse, Per Hofman Hansen og Arthur Wierema

Downloaded fra: www.aldus.dk/fanoe/fuglekøjer/wierema/arthur-wierema-fuglekøjer-aeldgammel-fangstmetode.pdf

JAGT: Efter kørsel på store og siden meget små veje stopper jeg foran en mindre bolig ved en lille skov af pil og rødel. En ca. 60-årig mand med fuldskæg tager imod. Hans Zantinge har været "kooiker" eller "køjemand" på fuglekøjen "Bakkerswaal" ved byen Lekkerkerk de sidste 32 år. Han arbejder for naturbeskyttelsesorganisationen "Het Zuid-Hollands Landschap", og det er hans opgave at holde fuglekøjen funktionsdygtig. Derudover skal han fange ænder i jagtsæsonen. Gråænderne har han lov til at beholde.

Ved et hurtigt vrid af nakken slås de ihjel. De andre svømmeænder – såsom krikand, pibeand og atlingand – skal han ringmærke, måle, veje og registrere. Derefter skal de løslades.

På væggen hænger en model af den fuglekøje, han varetager. Hans fortæller: – Søen er på otte hektar og er visse steder ni meter dyb. Den er opstået som følge af en stor oversvømmelse – Skt. Elisabethsfloden – i 1421. Fra historiske kilder ved vi, at denne fuglekøje allerede eksisterede i 1558. Af de oprindelige ni fangarme er

der stadigvæk fem i brug.

Hans forklarer, at det handler om absolut ro og stilhed omkring søen: – Søen er hellig, ingen må komme der, og jeg står for at håndhæve det.

Vi springer på cyklerne, som han bruger til at komme rundt på i terrænet. Skoven, som omringer det store vandhul, er afskærmet fra søen med et mere end 1.000 meter langt hegn af flettet siv. Jeg følger ham på den smalle sti og over små broer, der fører gennem en sumpet urskov, hvor der høres fugle fra alle sider.

Ved den første fangarm standser vi. En smal, buet og med net overdækket kanal, som står i forbindelse med søen, bliver snævrere, indtil den ender i et lille bur. Buret er selve fælden, som ænderne flygter ind i uden at kunne komme ud.

Hans hvisker: – På søen er der tre slags ænder. Der er de tamme ænder, der kender mig. Så er der lokkeænderne, som ikke er tamme, men de holder til her på søen og tiltrækker andre vilde ænder fra nær og fjern. Og så er der de vilde ænder. Det er de sidstnævnte, som vi skal fange.

Hans smider noget foder – en blanding af korn, græsfrø og tørret andemad – over hegnet ved fangarmens indgang. Gennem et lille kighul i hegnene kan vi se fuglelivet på den del af søen, som er tættest på os. Snart er der et leben af en snes ænder, der skal lokkes i fælden. Kooikerhunden "Geertje" får som opgave at løbe rundt om en af skærmene længere inde i fangarmen. Formålet er, at de tamme ænder følger hunden i forhåbning om mere foder. Deres vilde artsfæller skal følge nysgerrigt med og blive beroliget af de tamme ænders tillidsfuldhed. Når de er kommet langt nok ind i fangarmen, vil Hans vise sig ved udgangen. Lokkeænderne og tamænderne vil flyve forbi ham tilbage til søen. De vilde ænder vil flyve væk fra ham, ind i fælden.

Desværre slår forsøget fejl. Ænderne vil ikke længere ind end indsnævringen på trods af hunden og foderet.

Al transport omkring den otte hektar store sø foregår på cykel. Terrænet er sumpet og gennemskåret af dybe grøfter. Det gjaldt om at holde tungen lige i munden for artiklens forfatter, der var lige ved at ryge i baljen mere end én gang. Foto: Arthur Wierema.

Køjemanden Hans Zantinge med hunden "Geertje" ved fanginstallationen for enden af en af fuglekøjens fem fangarme. Yderst til højre selve fælden, hvorfra Hans kan tage de indfangede ænder ud én efter én. Foto: Arthur Wierema.

– De er ikke sultne, konstaterer Hans.

Søen er dækket med ænder. Jeg ser atling-, grå-, pibe- og spidsænder.

– Der er nok et par tusinde ænder. I aften og om natten er søen tom. Så er ænderne ude at fouragere på markerne vidt omkring. Om morgenen vender de tilbage og trækker nye vilde ænder med sig hen til fuglekøjen. Det er lokkeændernes funktion. I vintre med vekslende vejr forlader fuglene søen i frostperioderne og vender tilbage ved tøvejr og tager en masse nye vilde artsfæller med. I de perioder fanger vi flest, oplyser Hans.

For 30-40 år siden kunne en fuglekøje fange flere tusinder ænder om året. Nu fanger de færreste køjer mere end et par hundrede fugle per sæson. Hans forklarer: – Ænderne trækker ikke mere. Før fik vi mange "østfugle", trækfugle fra det nordøstlige Skandinavien og den nordlige del af Rusland. Det er stoppet. Grunden kender jeg ikke. Videre er den hjemlige bestand af gråænder – som er den eneste andeart, vi må jage ifølge den strikse hollandske jagtlov – aftaget. Det skyldes nok mest det intensive landbrug. Græsarealet til foder for malkekvæget bliver slået fem eller seks gange om året, og de vandrige grøfter er total rensset for vandplanter. I sådan en biotop kan ingen ællinger vokse op. Derudover mangler der stubmarker, der ligger brak hele vinteren. Der plejede ænderne at søge føde om natten.

Hans er stadigvæk glad for at være professionel fuglefanger: – Vi lever efter fuglekøjens rytme. Fangstperioden er fra august til marts. Om vinteren

skal jeg fodre to gange om dagen. Men om sommeren er der mest at lave. Så er der ingen ænder på søen, og så kan jeg udføre reparationer, beskære træer og tage kurvene ind, som ænderne bruger til redekasser.

Da vi i det tiltagende aftenmørke tager afsked, hører jeg en koncert fra fuglene omkring søen. De gør klar til natten. Et lille menneskeskabt paradis, der har ligget på dette sted i mange hundrede år.

Den ældste er fra 1300-tallet

I Holland er to andre jagtformer end jagt med gevær tilladt: falkonérjagt og fangst af gråænder ved hjælp af en fuglekøje. Sidstnævnte jagtform har

I Sønderho Gamle Fuglekøje ender fangarmene i en almindelig fiskeruse. Nok et resultat af de forhåndenværende søms princip på Vadehavssøen Fanø. Foto: Arthur Wierema.

➤ en lang historie, der går tilbage til Middelalderen. Netop på grund af den lange kulturhistorie arbejder foreningen "Stichting eendenkooi" for bevarelsen af de flere end 100 fuglekøjer i landet. Foreningens formand Désiré Karelse – selv flittig riffeljæger – har forsket 40 år i fænomenet. Hans forskning har ført ham vidt omkring i Europa og resulteret i to bøger om emnet. Han mener, at bevarelsen af fuglekøjerne bedst fremmes ved at give dem en funktion. Og her tænker han også på Danmark.

– Den ældste fuglekøje, vi kender, ligger i Flandern i Belgien og stammer fra 1300-tallet. Den fungerer stadigvæk, oplyser Désiré Karelse, som ellers gerne vil bevise, at ideen stammer fra Holland – hvor der har været flest – men det er ikke lykket endnu. Ved hjælp af blandt andet gamle kort og undersøgelser i felten har han dog fundet bevis for, at der har været flere end 1.200 fuglekøjer i Holland. Nu er der 112 tilbage. I halvdelen af dem fanges der ænder. Et antal i 30'erne bruges decideret til jagt, cirka lige så mange andre anvendes til forskning. Resten er ikke i brug og er delvist i fare for at gå tabt.

Fredningsbestemmelser

– Jeg vil gerne redde det gamle håndværk. Men ud over kulturhistorien har de gamle fuglekøjer også en stor værdi for landskabet. Den såkaldte "paalrecht (pæleret, red.) giver ejeren af fuglekøjen medbestemmelse over de omkringliggende grunde. Målt fra søens midte strækker den ret – eller det privilegium – sig ofte over en radius på op til 1.000 meter. Grænsen til, hvor retten går, angives med særlige pæle. I det område skal der være fred, og al jagt med gevær er forbudt. Også industrielle aktiviteter og intensivt landbrug er forbudte.

– For naturbeskyttelsesorganisationer er det en meget attraktiv ejendomsret, også fordi det ofte drejer sig om gamle og uforstyrrede levesteder for planter og dyr. Biodiversiteten er stor. Her forekommer sjældne orkideer, bregner, svampe og sommerfugle, fortæller Désiré Karelse.

Fuglekøjerne på Fanø

Der kunne fanges tusindvis af fugle i en enkelt fuglekøje.

– I gamle dage var det også måden at holde kødet frisk på. De tilfangede ænder blev levende transporte-

6. Tilbagemeldinger om ænder, som blev ringmærket i fuglekøjen "Bakkerswaal". Trækket af ænder mellem det nordøstlige skandinavien og Holland er dog aftaget de sidste år.

Foto: Arthur Wierema.

ret til byerne og solgt. Rygtet – at man kunne tjene penge med den særlige fangstinstallation – gjorde, at ideen blev spredt til andre lande i Europa. Der blev oprettet et par hundrede fuglekøjer på de britiske øer i det 17. og 18. århundrede, og også i Tjekkiet og Slovakiet fandtes der nogle. Der rejste en del hollandske "kooikers" til Tyskland for at lære håndværket fra sig, mener Désiré.

– Formodentligt er ideen kommet til Danmark via søfarten mellem vadehavsøerne. Vadehavsøerne er sær-

ligt egnede til fuglefangst, fordi de ligger på trækruten for mange ænder. Fuglekøjerne dér er lidt særlige og er tilpasset de lokale naturlige omstændigheder. Fuglekøjerne på Fanø ligner dem fra de hollandske vadehavsøer.

Ny jagtlov

Désiré og åndsfællernes bestræbelser for at beholde fuglekøjerne har givet pote. Næste år træder en ny hollandsk jagtlov i kraft, der tillader oprettelsen af nye fuglekøjer.

– Den bedste måde, hvorpå man be-

Denne andrik har været heldig. Køjemanden har målt, vejret og ringmærket gråanden og slipper den fri i forårssolen. Jagttiden i fuglekøjen følger de normale jagttider i Holland. Mht. andefuglene er der kun jagttid på gråand og kun om efteråret. Foto: Arthur Wierema.

varer dette håndværk, er ved at give fuglekøjerne en funktion. Om det så er jagt eller ringmærkning er underordnet, siger formanden.

Det kræver en bestået jagtprøve med en særlig "kooikersattest" for at blive kooiker. Désiré kender til 10 seriøse kandidater til prøven: – Derudover er der mange mennesker, som gennem deres frivillige arbejdskraft bidrager til bevarelsen af fuglekøjerne.

Ringmærkning af ænder

– Dét ville også være en god måde, hvorpå man kan puste nyt liv i fuglekøjerne på Fanø, siger Désiré. Han fortsætter: – Faktisk er der en sammenhæng mellem Danmark, ringmærkning og fuglekøjerne. Det var på Fanø, den danske pioner inden for ringmærkning af fugle H.C.C. Mortensen købte 100 krikænder og gav dem de første ringmærker på i 1907. Ænderne var blevet fanget i fuglekøjerne på øen. Derefter blev de sluppet fri, og han fik vist 16 tilbagemeldinger fra forskellige lande, blandt andre fra Holland. Hans arbejde var banebrydende for den internationale ornitologiske forskning. Skriv endelig det i din artikel.

Afslutningsvis beder han mig om at skrive, at han meget gerne vil i kontakt med mennesker, der har kendskab til eksistensen af – muligvis ukendte – fuglekøjer i Danmark. Hans e-mailadresse er D.Karelse@fbenoordholland.nl

Fuglekøjer i Danmark

Ideen nåede til Danmark for første gang i 1600-tallet. Adelsmanden Knud Thott indrettede en fuglekøje på sit gods Gavnø på Sjælland. Det vides ikke, om den nogensinde blev brugt. Fuglekøjen er nu forsvundet.

På Fanø ligger der derimod tre eller fire fuglekøjer. Sønderho Gamle Fuglekøje blev som den første oprettet i 1866. Den må have fungeret rimeligt godt, fordi eksemplet blev i 1880 fulgt med Albue Fuglekøje og Sønderho Fuglekøje i 1888. Alle tre køjer har seks fangarme og er omgivet af jordvolde for at give ænderne på søen læ for vinden. Ved ebbe trak de vilde ænder til fuglekøjerne og kunne lokkes i fangarmene ved hjælp af deres tamme artsfæller.

Jagtloven fra 1931

Køjerne på Fanø eksisterede kun i relativt kort tid. De hundredtusindvis af

Sønderho Gamle Fuglekøje på Fanø i fugleperspektiv. Den sekskantede sø har seks fangarme, hvoraf de to nederst i billedet er mest synlige. Imellem de to fangarme står et fugletårn, hvorfra man har en smuk udsigt over Vadehavet – helt til Ribe Domkirke. Foto: Per Hofman Hansen.

ænder, der blev fanget på Fanø og rundt om i Europa, vakte bekymrede miner hos mange jægere og andre naturskere. Man mente, at bestanden af ænder ville blive udryddet. Deres lobbyarbejde sørgede for, at det ved den nye jagtlov i 1931 blev forbudt at fange ænder i fuglekøjerne i Danmark. Køjerne blev forladt og forfaldt i de efterfølgende år.

Turister

Ved hjælp af frivilligt arbejde er Sønderho Gamle Fuglekøje restaureret og

kan besøges året rundt. Der er rejst en lille pavillon med informationsplancher. Kulturhistorien fra Fanø har bibliotekar og forfatter Per Hofman Hansen forsket meget i. Sønderho Fuglekøje er opgivet, tilgroet og vanskelig at finde i det smukke hedeområde. Albue Fuglekøje drives af Fanø Jagtforening til opdræt af ænder. Køjen kan besøges visse dage om året.

Flere oplysninger om fuglekøjerne på Fanø: www.albus.dk/fanoe/fuglekøjer/default.html. arthurwierema@gmail.dk

Sønderho Gamle Fuglekøje i foråret. Indgangen til to af de seks fangarme ses tydeligt både til venstre og til højre for det lille hus, hvorfra den besøgende kan kaste et blik over den lille dam, som stammer fra 1866. Foto: Per Hofman Hansen.